

DUSEK TAMÁS

Hayek a várostervezésről

Hayek on urban planning•
SZERZŐ:DUSEK TAMÁS, egyetemi tanár, Széchenyi István Egyetem, dusekt@sze.hu,
ORCID: 0000-0001-9953-2127

JEL-kód: R2, B31

Kulcsszavak: tervezés • városi élet problémái • szomszédság • komplexitás

Absztrakt: Hayek életművének egyik központi eleme a központi tervezés bírálata és a nagy bürokratikus szervezetek döntéseivel kapcsolatos bizalmatlanság, mivel a társadalom tagjai között szétszórt információkat, a személyes tudást lehetetlen központosítani, bizottságok számára átadni. A bizottságok számára rendelkezésre álló információk formája, tartalma és jellege eltérő, mennyisége pedig töredéke az egyének összessége számára rendelkezésre álló és a hatékony döntésekhez felhasználható információkhoz képest. A kérdés területi vonatkozásaival Hayek leginkább egy helyen „A szabadság alkotmánya” című műve várostervezésről szóló fejezetében foglalkozik, amely a magyar tervezésméleti diskurzusban kevésbé jelenik meg. Jelen tanulmány ezt a hiányt kívánja pótolni, kiegészítve a tervezés többféle jelentésének tárgyalásával, reflektálva Faragó László témakörre vonatkozó kutatásaira.

AUTHOR:

TAMÁS DUSEK, professor, Széchenyi István University, dusekt@sze.hu,
ORCID: 0000-0001-9953-2127

JEL-code: R2, B31

Keywords: *planning • problems of urban life • neighbourhood • complexity*

Abstract: *A central element of Hayek's writings is his criticism of central planning and his distrust of the decisions of large bureaucratic organisations, since information, personal knowledge, which is dispersed among the members of society, cannot be centralised and transferred to committees. The information available to committees varies in form, content and nature, and is a small fraction of the information available to individuals as a whole and usable for effective decision-making. The spatial aspects of the issue are dealt with in one section of Hayek's work, The Constitution of Liberty, on urban planning, which is less well known in Hungarian planning theory discourse. The present paper aims to fill this gap, complementing it with a discussion of the multiple meanings of planning, reflecting on László Faragó's research on the subject.*

BEVEZETÉS

Faragó Lászlóval 1998 júniusában találkoztam először az MTA RKK napokon, amelyet abban az évben Szarvason tartottak. Akkor még nem gondoltam, hogy 15 évvel később Faragó László lesz az egyik habitusvizsgálója, bírálója habilitációs pályázatomban, majd 2018-ban én leszek MTA nagydoktori védésének a titkára. A hosszú időszakban számos alkalommal találkoztunk és beszélgettünk, amelyek közül kiemelem egy 2014-es dél-lengyelországi tanulmányút eszmecsereit. Mindig nagyra értékeltem a tudományos kérdések iránti érdeklődését, olvasottságát, filozófiai műveltségét, írásaiban pedig azt a szándékot, amely nem csak egyszerűen reflektálni szeretne másokra, leírni, ismertetni szeretne valamit, hanem érvelni, értékelni és a saját álláspontját meghatározni. Néhány kérdésben nem egyezik a megközelítésünk, de ezek nem jelentettek személyes vagy egyéb problémát egyikünk számára sem. A gazdag témalehetőségek közül többre gondoltam, amely ennek az írásnak a tárgya lehetne (pl. térelmélet, posztmodern filozófia, a regionális tudomány tárgya, módszere és még néhány vagy ezek kombinációja). Végül mivel a térelmélettel korábban már foglalkoztam „Az abszolút és a relacionális térszemlélet közötti hamis dichotómia” című tanulmányban, ezért ezt a témát most elvettem, és a tervezéseméletet választottam, amely Faragó László kutatási témákban gazdag munkásságának szintén meghatározó részét képezi. Erről szól egyik könyve, „A jövőalkotás társadalomtechnikája” (2005), valamint két Tér és Társadalomban megjelent tanulmánya, a „Tervezéseméleti alapvetések” (1997) és a „Szeletek a tervezés mélyrétegeiből” (2001).

Ezeknek a munkáknak a központjában a tervezés szervezeti kérdései, technikái, módjai állnak, közben egyszerűen feldolgozva az 1950-es évektől kibontakozó gazdag tervezéseméleti szakirodalmat is. A szocialista típusú központi tervgazdálkodással viszont azért nem foglalkozik sokat, mert ez gyakorlatilag is megbukott a 20. század végére (Faragó, 2005. 50.). Ezért Mises és Hayek ellenvetései csak címszószerűen kerülnek említésre. Úgy gondolom azonban, hogy Hayek szocialista típusú központi tervezést illető kritikájának nagy része más típusú tervezések (a tervezés típusaira később térek vissza) egy részére is érvényes, ezért a létező szocializmus bukását követően is érdemes nemcsak elméletileg, hanem gyakorlati okokból is foglalkozni velük. Jelen tanulmány ezért nem közvetlenül reflektál Faragó László tervezéseméleti munkásságára, hanem Hayek írásainak a jellege miatt egy olyan elemmel egészíti ki azt, ami csak érintőlegesen jelenik meg benne.

Hayekről közismert, hogy bírálta a nagyszabású központi terveket, tehát a szocializmust és a vegyes gazdaság kormányzati szintű terveit is, és általában bizalmatlan volt mindenféle bürokratikus szervezet hatékonyságával kapcsolatban, talán ezért nem is reagált az 1950-es évektől egyre bővülő tervezéseméleti szakirodalomra. Annak ellenére, hogy Hayek munkássága 6 évtizedet ívelt át (első könyve az 1929-es „Pénzelmélet és gazdasági ciklusok”, utolsó könyve az 1988-as „A végzetes önhittség. A szocializmus tévedései”), és a tervezés elvi kérdéseivel minden évtizedben foglalkozott, álláspontja következetes, konzisztens, egyértelmű a kérdésben. A konzisztencia ellenőrzése szempontjából szerencsésnek mondható, hogy a tervezésen belül kifejezetten a várostervezésről csak „A szabadság alkotmánya” című nagyszabású könyvének 22-ik fejezetében írt. Ez a könyv utolsó chicagói évében, 1960-ban jelent meg.

HAYEK A TÁRSADALOM MŰKÖDÉSÉRŐL, A MESTERSÉGES ÉS TERMÉSZETES KÖZÖTTI MEGTÉVESZTŐ DICHOTÓMIÁRÓL, A SPONTÁN RENDRŐL

Hayek életművének egyik fontos visszatérő gondolata annak a tévhitnek a cáfolata, miszerint mivel az ember alkotta meg a társadalmat és annak intézményeit, ezért képes arra, hogy azokat tetszés szerint megváltoztatva újraalkossa egy jó cél érdekében. Ez a hit Hayek szerint a rendszerek természetesre és mesterségesre osztásán alapul, amely a hétköznapi nyelvhasználaton alapuló tévedés. Létezik a rendszereknek egy harmadik kategóriája is, amely sem nem természetes, sem nem mesterséges, legfeljebb egyes elemeiben hasonló a természetes vagy mesterséges rendszerekhez. Ebbe a kategóriába tartoznak a társadalom intézményei, mint a nyelv, a piac, a jog, a kultúra, a művészet, az erkölcs. Ugyanakkor, mivel ezek a társadalmi intézmények szabályt követők és rendszerezettek, az emberek és a társadalmi kérdésekkel foglalkozó kutatók egy része azt gondolja, hogy a mesterséges kategóriába tartoznak és ezért magasztos vagy kevésbé magasztos célokat szem előtt tartva tetszés szerint újraalakíthatók, újratervezhetők (Hayek, 1960).

Hayek szerint a társadalmi rendszerek ahhoz hasonlóan fejlődtek ki, ahogyan a természetes rendszerek lassan, lépésről lépésre, evolutív módon, és nem olyan tudatos tervezés eredményeként, hogy az emberek összeültek, bizottságot állítottak fel és mindenféle kiindulópont nélkül megállapodtak mondjuk a nyelvek szerkezetében, az erkölcsben, jogban, térhasználatban. Nem azért lettek színházak, mert a színházak kedvéért városi tömörülések jöttek létre, hanem azért, mert ha már nagyobb lett a munkamegosztás mértéke és városok fejlődtek ki, akkor lehetővé vált a színházak létrejövedele is. Nem tudatos tervezés állt az ilyen rendszerek formálódásában, hanem létrejöttükkor hasznosaknak bizonyultak vagy bizonyos szükségleteket elégítettek ki az érintett csoportoknak, és fennmaradtak, formálódtak. Hayek szerint a jogelméletet és joggyakorlatot súlyosan tudománytalan fikciókba, önkényes jogértelmezésekbe és az igazsággal való kapcsolat megszakításába hajszolta (és ezt nem bírálatként, hanem erényként ismerik el a jogi pozitivisták) az a jogi pozitívista megközelítés, amely minden jogi normát emberi találmánynak és tudatos terv eredményének tekint, és büszke arra, hogy megszabadult a természetjog hatásától (Hayek, 1995b, 297.).

Ezekről a kérdésekről Hayek az 1935-en megjelent „Kollektivistá gazdasági tervezés” című, általa szerkesztett és nagyrészt maga írta tanulmánykötettől (amelyben a társadalmi intézményekkel általában még kevésbé, konkrétan a piaccal sokkal inkább foglalkozott) a magyarul is megjelent 1988-as „A végzetes önhittség. A szocializmus tévedései” című könyvéig folyamatosan írt. Magyarul megjelent munkái közül ebben a témában még figyelemre méltó az „Emberi cselekvés, de nem emberi terv eredménye” című tanulmánya, és a valamennyi pártállású szocialistának ajánlott, magyarul 1991-ben kiadott, Magyarországon 1990-ig tiltott könyvnek számító 1944-es könyve, az „Út a szolgáshoz”.

A TÁRSADALMI SZABÁLYOK HÁROM TÍPUSA

Az egyéni szintű viselkedési szabályok egy része genetikailag programozott, más része kulturálisan hagyományozódik, egy harmadik rész tudatosan választható és változtatható. A társadalmat megváltoztatni kívánó reformerek, akiket Hayek konstruktivistáknak nevez (itt ez a konstruktívizmus egészen mást jelent, mint a Faragó László által gyakran hivatkozott és kedvelt Bruno Latour konstruktívizmusa), az utóbbit tartják a legfontosabbnak. A kulturálisan hagyományozott viselkedési szokások nehezen megfoghatók, leírhatók. Ilyenek a tisztességes magatartás, igazságérzet, jó nyelvrész, amelyeket pozitívan nehéz írásban meghatározni, de szüleink, rokonaink, barátaink, környezetünk, iskoláink révén elsajátítjuk, érezzük ezeket, és a rendkívül komplex környezetben alkalmazni tudjuk. Megsértésükre könnyebben lehet rámutatni, mint pozitív értelemben meghatározni mibenlétüket. Hayek ezeket a szavakban nem teljesen kifejezhető minták alapján elsajátított viselkedési szabályokat tartja a legfontosabbnak. Létezik a szabályok egy harmadik csoportja is, amelyre a szokásjog egy jó példa: az egyedi jogesetek leírhatók és általános jogi normák származtathatók belőlük. De itt az egyedi eset és egyedi gyakorlati jogi döntés a kiindulópont, amelyekről a gyakorlati igazságérzék alapján döntöttek (Hayek, 1960; Hayek, 1993).

A társadalomtervezőnek a tudatosan választható szabályok szűk körében van leginkább lehetősége pozitív társadalomformálásra. Hayek kritikus volt azzal nézettel, hogy jogszabályalkotással (a szabályozás bármely szintjén, tehát értve ezalatt a kormányok fölötti, országos szintű, helyi szabályozást; az intézményeken belüli szabályozás látványos kudarcai az intézményi szabályalkotókat, reformereket is óvatosságra kellene intenie) hatékonyan lehetne kormányzati, bürokratikus meghatározott célokat megvalósítani. A különböző szabályokat követő egyénekből álló társadalmak komplexitása olyan mértékű, az egymáshoz kötődő rendszerek közötti kapcsolatok annyira bonyolultak, hogy nem teszik lehetővé az új szabályok és társadalmi intézmények hatásának előrejelzését (Hayek, 1960). Ezt a hayeki álláspontot jócskán lehetne árnyalni, ahogyan azt meg is teszi maga Hayek is, a társadalmi előrejelzések lehetőségét úgy pontosítva, hogy bizonyos mintázatokat előre lehet jelezni, de számszerű és konkrét előrejelzést nem lehet adni (Hayek, 1995a). A jövő találmányait lehetetlen előre jelezni, hiszen ezért találmányok. Ha nem találmányok lennének, akkor a jelenben is létre lehetne hozni azokat.

TERVEZÉS ÉS EGYÜTTMŰKÖDÉS A KIS CSOPORTOKBAN ÉS A NAGY TÁRSADALOMBAN

Az egyes ember tisztában lehet saját céljaival, kívánságaival, ízlésével, és ennek megfelelően cselekedhet és tervezhet, legfeljebb saját magával konfliktusba kerülve. Néhány fős csoportok szintén konszenzusra juthatnak, főleg egyszerűbb kérdésekben, de már két fős családokon belül is lehet vita a kérdések sokaságáról, és aki volt már akár csak egy öt fős lakógyűlésen, az valószínűleg tapasztalta, hogy a különböző preferenciák összhangját nem könnyű megteremteni. Megváltozik a probléma jellege ahogyan növekszik a csoport, mert ekkor egyre csökken a közvetlen személyes kapcsolatok aránya és növekszik az absztrakt szabályok által vezérelt, személytelen kapcsolatoké. Az egyes emberek nem ismerhetik meg közvetlenül mások preferenciáit, vágyait, nem tudnak megállapodni azokban a közös célokban, amelyre a tervekhez szükség lenne. Ha ezeket a terveket egy központi hatóság, egy diktátor, egy bölcsök tanácsa vagy egy szuperszámítógép alkotja meg, nem tudja felhasználni az egyes emberek, szervezetek, vállalkozások, intézmények birtokában lévő és a központ számára jellegükönél fogva nem átadható személyes tudást. A központi tervező számára rendelkezésre álló, felhasználható tudás töredéke lesz a társadalom elemi egységei számára elérhető és idővel fejleszhető, gyarapodó és a változó körülményekhez igazodni képes tudásnak. A központi tervezés így kevésbé hatékony, és minél nagyobb egységre terjed ki a tervezés, a hatékonysága annál kisebb lesz (Hayek, 1993).

A TERVEZÉS SOKJELENTÉSŰ KIFEJEZÉS

A tervezés sokjelentésű szó, így egyértelműsíteni szükséges, hogy milyen értelemben használják. Faragó László munkáiban inkább a kontextusból látszik, hogy a piaci folyamatokba való valamilyen fokú állami beavatkozást, erőforrásallokációt, az életkörülmények és az esélyegyenlőség javítását érti alatta, semmiképpen sem a szocialista típusú központi tervezést. A „valamilyen fokú” beavatkozás pontosítása azért lenne érdekes, mert Hayek is elfogadott bizonyos állami beavatkozást a piac működésébe. A tervezés szükségességéről ezt írja Faragó László: „Az elmúlt évszázad igen gyors fejlődése következtében a fejlett társadalmak felismerték, hogy a piaci erők és a magánszféra spontán, parciális érdekeken nyugvó beavatkozásai esetenként vagy összességükben társadalmilag nem kívánatos eredményre vezethetnek, ezért irányítani, kontrollálni kell a folyamatokat. E tevékenységnek fontos, hathatós eszköze a tervezés.” (Faragó, 1997, 1.) Arra is rámutattak, többek között Hayek is, hogy a tervezés is társadalmilag nem kívánatos eredményre vezethet. Ezt követően a szocialista tervgazdálkodás szükségessége mellett érvelő Marxra, Engelsre és Leninre hivatkozik Faragó László, majd Mises és Hayek szocialista tervgazdálkodás kritikáját ismerteti röviden.

Faragó László „A jövőalkotás társadalomtechnikájá”-ban úgy ír, hogy „a közszférában folyó tervezést tágan értelmezem, a jövőalkotás társadalomtechnikájának tartom” (Faragó, 2005, 11.). „A tervezés általános elmélete olyan gyakorlatorientált (alkalmazott) társadalomtudomány, amely sorsunk passzív elszenvetésével, az ad hoc cselekvésekkel szemben az aktív jövőalakítás lehetőségét, módját, folyamatát taglalja” (Faragó, 2005, 17.). Ezek a

meghatározások nyitva hagynak egyes kérdéseket, amelyekre a könyv egészében szétszórva találunk válaszokat. Ha önmagában nézzük a rövid meghatározást, akkor annyi kiegészítést tennék ehhez, hogy a tervezést szembe lehet állítani a sors passzív elszenvetésével, de ez a szembeállítás nem legitimálhat bármilyen típusú tervezést. Hayek így ír erről „Út a szolgáshoz” című könyvében: „A „tervezés” nagyrészt annak a mindenki munkáló természetes vágyának köszönheti népszerűségét, hogy közös problémáinkat a lehető leghézsze-rűbben kezeljük, hogy így a lehető legnagyobb előrelátásra támaszkodhassunk. Ebben az értelemben mindenki tervező, kivéve a tökéletesen fatalista szemléletű embereket, minden politikai aktus a tervezés aktusa (vagy legalábbis annak kellene lennie), s csak a jó, illetve a rossz, a bölcs és az előrelátó, illetve a meggondolatlan és rövidlátó tervezést lehet megkülönböztetni. A közgazdász – aki hivatásszerűen azt tanulmányozza, hogy az emberek ténylegesen miként cselekednek s hogyan tervezhetik ügyeiket – volna a legutolsó, aki kifogást emelhetne az ilyen általános értelemben vett tervezés ellen” (Hayek, 1991, 62.).

Gyakori félreértés vagy félremagyarázás Hayekkel kapcsolatban az az állítás, hogy Hayek mindenfajta tervezést ellenzett. Ez, a fenti idézetből is láthatóan, nincs így, a központi tervezést utasította el, az egyéni szintű tervezést szükségesnek, természetesen, kívánatosnak tartotta. Ezt két további idézettel támasztom alá, amelyben világosan leírja, miről van szó: „A mindennapi szóhasználatban a „tervezés” a rendelkezésünkre álló erőforrások allokációjával kapcsolatos, egymással összefüggő döntések komplex rendszerét jelenti. Minden gazdasági tevékenység ebben az értelemben tervezés (...) A vita nem arról folyik, hogy kell-e tervezés vagy sem, hanem arról, hogy a tervezést központilag, egyetlen szerv végezze-e az egész gazdaságra, vagy pedig nagyszámú egyénre elosztva végezzék” (Hayek, 1995c, 242.). Hayek a kérdést tovább árnyalja, így a kettő közötti közbülső megoldást is, az ágazati tervezést is megemlíti, de annak is olyan nemkívánatos következményei lennének, amely csak egy szűk kisebbség érdekét szolgálná. Hayek így ellenezte a szocialista típusú, állami tulajdonon alapuló központi tervezést, ellenezte (bár az előbbinél kevésbé kártékonyan tartotta) a vegyes gazdaságok kormányzati terveit, a mérnöki típusú és az általános várostervezést. Indokaira hamarosan visszatérek. Ezzel szemben természetesen és fontosnak tartotta a szervezeti szintű terveket, amelyek összhangját a piac koordinálja, bizonyos súrlódásokkal, de hatékonyabban, mint azt bármely központi tervezést végző testület tehetné, és a racionális viselkedés velejárójának tartotta az emberek egyéni szintű tervezését.

A másik idézet a várostervezésre vonatkozik: „A kérdés tehát nem az, hogy kell-e vagy nem kell-e a várostervezés, hanem az, hogy az alkalmazandó intézkedések a piac kiegészítése és segítése legyen, vagy a piac felfüggesztése és központi irányítással helyettesítése. Azok a gyakorlati problémák, amelyeket a politika itt felvet, nagyon összetettek, és nem várható tökéletes megoldásuk” (Hayek, 1960, 350.). A várostervezésre vonatkozó nézetei alapján azt is mondhatnánk, hogy Hayek egy olyan kivételt tett a földhasználat, ingatlanfejlesztés számára, amely bizonyos mértékig és területi kiterjedésig engedélyezi egy hatóság vagy egyéni tulajdon fölött álló szervezet számára azt, hogy beavatkozzon abba, mire és hogyan lehet használni a magántulajdont.

Az 1. táblázat összefoglalja a tervezés különböző szintjeit. A várostervezés kapcsán Hayek kiindulásként megállapítja, hogy a városi élet szorosan egybefüggő szomszédsági viszonyai érvénytelenítik a tulajdonjog egyszerű felosztását lehetővé tévő feltételeket. A szomszédsági hatások miatt csak korlátozott mértékben érvényes az, hogy amit a tulajdo-

nos művel a tulajdonával, az csak saját magát érinti és senki mását. Egy városon belül minden egyes ingatlan értéke nagyrészt a környezetétől és az olyan közösségi szolgáltatásoktól függ, amelyeket egyénileg nem tudnak vagy csak korlátozottan, kisebb hatékonysággal tudnak saját maguk számára biztosítani az ingatlanok tulajdonosai (Hayek, 1960, 341.). A problémát Hayek szerint az jelenti, hogy a sokféle igazolható és fontos célt, amely a városi szolgáltatások biztosításával érhető el, nagyrészt egymástól elkülönítve vizsgálták, a célokhoz rendelkezhető eszközök összeegyeztetésével kevésbé foglalkoztak. Nem szabad elfeledkezni arról, hogy a piac a városok fejlődési problémáit bár tökéletlenül, de annál sokkal jobban megoldotta, mint azt állítják (Hayek, 1960, 342.).

*1. táblázat: A tervezés különböző szintjei és formái és Hayek viszonya hozzájuk
Table 1: The different levels and forms of planning and Hayek's relation to them*

A tervezés szintje	Hayek álláspontja
szocialista típusú, állami tulajdonon alapuló központi tervezés	teljes mértékben ellenezte; a gazdasági szereplők helyi ismereteit nem lehet központosítani, információs probléma miatt a központi tervezés a racionális és hatékony gazdálkodás megszűnését jelenti
magántulajdon dominanciáján alapuló vegyes típusú gazdaságban az állami tervezés	nagyrészt ellenezte, kevésbé károsnak tartotta a szocialista típusú tervezésnél, de megenged kivételeket
várostervezés a piaci mechanizmus felszámolásával, rendeletekkel, övezeti szabályozással, földhasználati előírásokkal	ellenezte, adminisztratív despotizmusnak tartotta
várostervezés a piaci mechanizmus bizonyos korrekciójára	támogatta
szomszédsági szintű, kis körzet szintű tervezés	támogatta a szomszédsági hatás miatt, az egyén földhasználati joga korlátozható egy szűkebb körzet, szomszédság hatósága vagy tulajdonközösség által
építési szabályozás	nagyrészt támogatta
egyéni gazdálkodó szintű tervezés	természetesnek, elengedhetetlennek, hasznosnak tartotta

*Forrás: saját szerkesztés.
Source: own editing.*

Hayek a várostervezés két formáját különbözteti meg. Az egyik a földhasználat és ingatlanfejlesztés bizonyos általános kereteit szabályozza, amely szabályokon belül a piaci mechanizmus változatlanul érvényesülhet. Ezeknek a kereteknek a mibenlétével, konkrét tartalmával nem foglalkozik, kivéve az építési szabályozást. A másik forma a piac és az ármechanizmus megszüntetése és a rendeletekkel, egyedi döntésekkel irányított hatósági ingatlanfejlesztés. Ez mérnöki és építési eredetű megközelítésmód, amely – Hayek szerint – nem érti meg az árrendszer egyéneket koordináló szerepét. Hayek egy egyéni telekmé-

retnél némileg nagyobb szomszédsági szintű tervezést támogat, de amint egyre nagyobb léptékű lesz a tervezés szintje (városrész, kerület, város, majd régió és országos szint), úgy egyre inkább igaz lesz az, hogy a helyhez kötött speciális tudás nem lesz felhasználható, így a kevesebb tudás kevésbé hatékony terveket, felesleges helyi megszorításokat és a tervező, engedélyező hatóság olyan önkényes döntéseit eredményezi, ami némelyeket előnyben, másokat hátrányban részesít. Az utóbbi miatt gondolta jobbnak azt, hogyha az építési szabályozást (minőségi követelményeket, műszaki, biztonsági előírásokat) települési szinten hozzák meg és ne országos szinten. A helyi szintű szabályozás hátránya viszont az lehet, hogy jobban ki lehet téve helyi monopóliumok befolyásának (Hayek, 1960, 355–356.).

Hayek szomszédsági tervezést támogató, nagyobb léptékű tervezést ellenző megközelítése egybecseng Jane Jacobs nézeteivel, aki jóval részletesebben írt a témáról, hiszen 1961-ben megjelent vasos könyve „Az amerikai nagyvárosok halála és élete” csak erről a témáról szólt. A két munka annyiban kiegészíti egymást, hogy Hayek gazdaságelméletileg volt csúcspontértő, Jacobs a városi élet ismeretében. Jacobs nem hivatkozik Hayekra, de ugyanarra a következtetésre jut, miszerint az emberek közötti szétszórt információt (Jacobs ezt *locality knowledge*-nek, helyi tudásnak nevezi: Jacobs, 1961, 418.) nem lehet a városi tervező hatóságok számára átadni. Jacobs ezen túl hivatkozza és a városi probléma jellegéről írva részletesen ismerteti Warren Weaver komplexitáselméletét (Jacobs, 1961, 429–438.), amelyre Hayek is hivatkozik és épít. A városi rendszer szervezett komplexitás, amelyben nagyon sok változó kapcsolódik egymáshoz nagyon összetett módon. Ezzel szemben a városi rendszereket a tervezők vagy kétváltozós problémaként kezelik (pl. csak a terület nagyságát és a lakosság számát figyelembe véve) vagy ennél összetettebb rendszerekként, olyan szervezeten komplexitásokként, amelyekben az egyszerű átlagok és aggregátumok ismerete elég a rendszer működésének leírására és a rendszerbe történő beavatkozások hatásának előrejelzésére. Utóbbi megközelítés az 1920-as években terjedt el Európában, olyan befolyásos várostervezők, mint Le Corbusier hatására. „Bár maga Le Corbusier nem tett többet, mint egy gesztust a statisztikai elemzés felé, sémája feltételezte egy szervezetlen komplexitású rendszer statisztikai újrendezését, amely matematikailag megoldható; parkbeli tornyai a statisztika erejének és a matematikai átlag diadalának művészi ünneplését jelentették” (Jacobs, 1961, 436.).

ÖSSZEGZÉS

Hayek a várostervezésről nem írt annyira részletesen, hogy ne maradna jócskán nyitott kérdés elképzeléseivel és főleg azok gyakorlatba ültetésével kapcsolatban. Az azonban látszik, hogy tisztában volt a világ tökéletlenségeivel, a városi szomszédsággal járó kellemetlen mellékhatásokkal, és nem voltak illúziói azzal kapcsolatban, hogy egy bölcs hatóság majd megoldja ezeket. Az ilyen jellegű problémák kezelésére nincsen tökéletes módszer. Ezt nem fatalista megközelítésnek tartotta, hanem a realitásokat elfogadónak, amely nem ígér olyan megoldásokat, amelyek nem keresztülvihetők. A várostervezők elérhetnek a szabályozással és utasításokkal bizonyos célokat, de ennek bizonyos ingatlantulajdonosok károsultjai, mások kedvezményezettjei lesznek, végülis ahhoz hasonlóan, ahogyan a spontán városfejlődésnek is vannak nyertesei és vesztesei.

IRODALOMJEGYZÉK

- Dusek Tamás: *Az abszolút és relacionális térszemlélet közötti hamis dichotómia*, Tér és Társadalom, 2012/2, 96–100. <https://doi.org/10.17649/TET.26.2.2077>
- Faragó László: *Tervezéselméleti alapvetések*, Tér és társadalom, 1997/3, 1–15. <https://doi.org/10.17649/TET.11.3.425>
- Faragó László: *Szeletek a tervezés mélyrétegeiből*, Tér és társadalom, 2011/3-4, 11–24. <https://doi.org/10.17649/TET.15.3-4.817>
- Faragó László: *A jövőalkotás társadalomtechnikája*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2005.
- Hayek, Friedrich August von: *The Constitution of Liberty*, University of Chicago Press, Chicago, 1960.
- Hayek, Friedrich August von: *Út a szolgáshoz*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1991.
- Hayek, Friedrich August von: *A végzetes önhittség, A szocializmus tévedései*, Tankönyvkiadó, Budapest, 1993.
- Hayek, Friedrich August von: *A komplex jelenségek elmélete*, in: Piac és szabadság, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1995a, 270–291.
- Hayek, Friedrich August von: *A tudás társadalmi hasznosítása*, in: Piac és szabadság, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1995b, 241–252.
- Hayek, Friedrich August von: *Emberi cselekvés, de nem emberi terv eredménye*, in: Piac és szabadság, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1995c, 292–301.
- Jacobs, Jane: *The Death and Life of Great American Cities*, Vintage Books, New York, 1961.

Íbisz madaras dekor-rajz, alkotó: nincs adat